

אזרחות

יחידת לימוד בנושא מדיניות חברתית-כלכלית

הוראות

א. משך הבחינה: שעה וארבעים וחמש דקות.

ב. מבנה השאלון ומפתח הערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	–	$(20 \times 1) + (15 \times 1)$	–	35 נקודות
פרק שני	–	$(20 \times 1) + (15 \times 1)$	–	35 נקודות
פרק שלישי	–	(10×3)	–	30 נקודות
סך הכול	–			100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

פרק ראשון (35 נקודות)

קראו את הקטע שלפניכם, ועיינו בתרשים שאחריו.

ענו על שתי שאלות: על שאלה 1 – שאלת **חובה** (20 נקודות), ועל **אחת** מן השאלות 2–3 (15 נקודות).

ארגון יצרני החלב, שהוא הארגון היציג המאגד את הרפתנים בישראל, קורא לכלל הרפתנים לעצור את אספקת החלב למשק הישראלי, במחאה על המהלך של משרד האוצר לפתוח את שוק החלב לתחרות. הארגון רואה בצעד זה צעד חריף שנועד לעורר את קובעי המדיניות ולהזהיר מפני מה שלדבריו יוביל להפקרת ההתיישבות והחקלאות בישראל. אחד מבעלי הרפתות הבהיר כי בעיניו מטרת המהלך היא להדגים לחברי הכנסת ולממשלה מה יקרה כשהשליטה על מוצרי המזון לא תהיה בידי הרפתנים בישראל אלא בידיים של מדינה זרה. לדבריו, במהלך המתוכנן תעביר בפועל ממשלת ישראל לטורקיה את השליטה על ביטחון המזון שלנו, וכשיתחולל בטורקיה משבר כלכלי או שהיא תחליט להחרים אותנו, נישאר בלי חלב. הרפתן הוסיף: "במשך מאה שנות קיומה של הרפת הישראלית לא היה יום שלא שיווקנו חלב. משהו הביא אותנו לנקודת קצה. אנחנו מתנצלים לפני הציבור על אי-הנוחות, אבל אנחנו רוצים שראש הממשלה יבין את המשמעות של הפסקת ההסתמכות הבלעדית על ייצור מקומי".

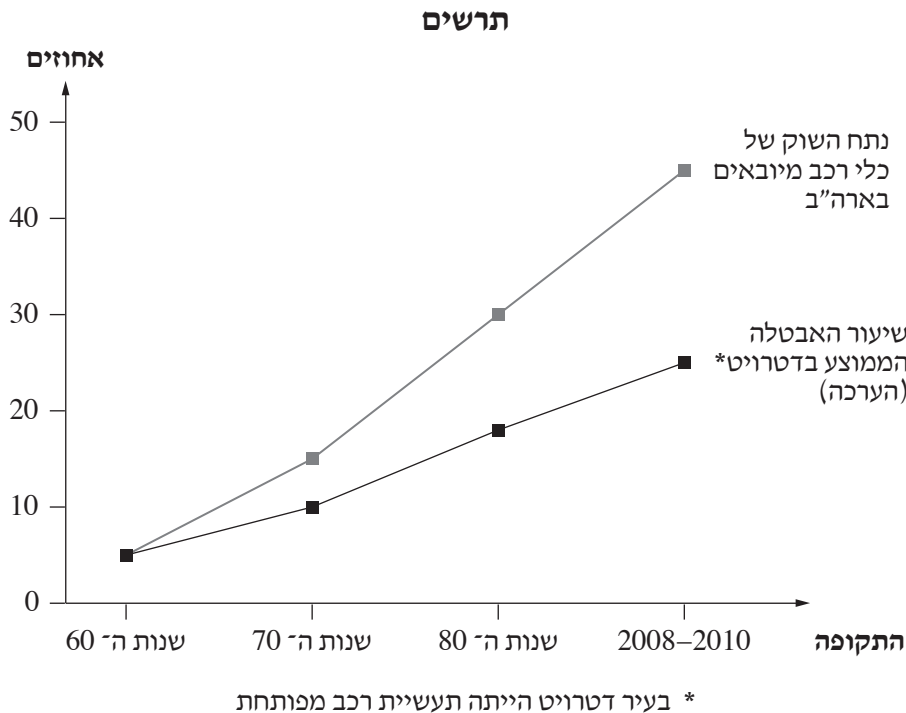
עד היום משק החלב בישראל מתנהל לפי מודל ריכוזי ומפוקח: משרד החקלאות, בשיתוף עם מועצת החלב, קובע מכסות ייצור שנתיות ליצרנים. הגבלה זו, האוסרת לייצר יותר מן המכסה, מביאה לצמצום ההיצע, ובפועל מעלה את מחיר החלב הגולמי. בעקבות כך נוצר מחסור עם כל תנועה ניכרת בביקוש או בהיצע המקומי - למשל בזמן חגי תשרי.

כעת שר האוצר ואנשי משרדו מקדמים תוכנית לשינוי מבני עמוק בענף החלב. על פי התוכנית, תפדה המדינה את מכסות הייצור של הרפתנים שקשה להם לעמוד בתחרות בשוק ותאפשר להם לעזוב את ענף החלב תמורת פיצוי הולם - מהלך שצפוי להקל על המבוגרים שבהם את הפרישה לגמלאות. רפתות חדשות שיוקמו, או הרחבת הייצור של הרפתות הקיימות, יאפשרו למכור את החלב במחיר נמוך יותר - דבר שלדעת משרד האוצר עשוי לצמצם את המחסור ולהוריד את המחיר לצרכן.

אנשי האוצר אומרים כי "האיום שהשמיעו נציגי ענף החלב להפסיק את ייצור החלב בישראל הוא תמרור אזהרה חמור לציבור. איום זה מוכיח עד כמה מסוכן המצב הקיים, שבו ביטחון המזון של אזרחי ישראל מופקד בפועל בידי מונופולים ושוק מתוכנן". לדברי אותם אנשי מקצוע, "התנהלות זו אינה אלא הוכחה נוספת שהרפורמה שמקדם משרד האוצר במשק החלב, שמטרתה פתיחת השוק לתחרות חופשית, ייעול הענף והפחתת יוקר המחיה, היא הכרחית וחיונית למשק הישראלי ולביטחון המזון של אזרחי המדינה".

שר האוצר, שמוביל את הרפורמה בענף החלב, הגיב לאיומים ומסר כי "אזרחי ישראל לא יהיו בני ערובה של מונופולים וקבוצות לחץ שמאיימים - כל פעם מסיבה אחרת - שלא יהיה לנו חלב על המדפים. הרעיון התורן ההזוי הזה מדגים מצוין למה חייבים רפורמה". לדברי השר, "כל עוד משק החלב מתנהל כמו משק קומוניסטי, איומים כאלה נשמעים 'רציניים'. בתחרות אמיתית הם יהיו בדיחה. עד שהרפורמה תעבור, הבדיחה היא על חשבון הבנק של אזרחי ישראל, והיא לא מצחיקה". שר האוצר הוסיף: "אני אוהב ומעריך את החקלאות ואת החקלאים, וכפי שאמרתי תמיד - רפורמת החלב שומרת על הייצור המקומי ומחזקת את ביטחון המזון".

(מעובד על פי ע' ארץ, "בגלל רפורמת סמוטריץ': הרפתנים עוצרים את אספקת החלב למחלבות", **גלובס**, 02.02.2026)

(המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של משרד העבודה האמריקני BLS)

ענו על שאלה 1 – שאלת חובה (20 נקודות).

1. **א. על פי מה שלמדתם**, הציגו חיסרון אחד של התרחבות הסחר הבינלאומי שבא לידי ביטוי בקטע.

צטטו מן הקטע משפט שבו בא לידי ביטוי חיסרון של התרחבות הסחר הבינלאומי.

הסבירו כיצד חיסרון זה בא לידי ביטוי במשפט שציטטתם.

ב. **על פי מה שלמדתם**, הציגו את המושג כיסי אבטלה.

עיינו בנתונים שבתרשים שלפניכם, והסבירו כיצד מושג זה בא לידי ביטוי.

ג. **על פי מה שלמדתם**, הציגו דרך אחת להרחיב את הסחר הבינלאומי.

ענו על אחת מן השאלות 2-3 (15 נקודות).

2. **על פי מה שלמדתם**, הציגו שתי דוגמאות למצבים שבהם מתרחש "כשל שוק".

– צטטו מן הקטע משפט שבו באה לידי ביטוי אחת מן הדוגמאות שהצגתם.

– הסבירו כיצד "כשל השוק" בא לידי ביטוי במשפט שציטטתם.

3. במדינות שונות בעולם קיימות רמות שונות של **אסדרה (רגולציה)** המגבילה את כלכלת השוק החופשי. יש הסבורים כי צריך

להרחיב את האסדרה, ויש הסבורים כי יש לצמצם את האסדרה (דה־רגולציה).

הביעו את עמדתכם בעניין זה.

בכתובתכם הקפידו על הרכיבים האלה:

– **טענה** – הצגת עמדתכם באופן ברור.

– **הנמקה** – הצגת שני נימוקים לעמדתכם. בססו את טענתכם על מושגים וידע מלימודי יחידות ההגבר במקצוע האזרחות.

פרק שני (35 נקודות)

קראו את הקטע שלפניכם, וענו על אחת מן השאלות 4–5 (15 נקודות), ועל אחת מן השאלות 6–7 (20 נקודות).

דוח העוני הוא הזמנה לחשיבה מחודשת על השאלות מהי ישראליות בימינו, מהו צדק חברתי במובן העמוק של המילה ואם אנחנו מסוגלים לחזור אל שורשי המסורת כדי לבנות חברה שרואה בערך האדם חובה מעשית. דוחות העוני המתפרסמים בימים אלה אינם רק אוסף מִסְפָּרים, הם כתבי אישום מוסריים. יש דוחות שמעידים כי פערי הזדמנויות בין ילדים ביישובים שונים ממשיכים להתרחב; אחרים מראים שרבים ממשקי הבית בישראל אינם מצליחים לחצות את רף הקיום הבסיסי, ובמילים אחרות - שיותר ויותר אנשים מתקשים לרכוש את סל המזון הנדרש לקיום בכבוד.

אלה לא נתונים יבשים אלא תזכורת נוקבת שהמדיניות החברתית איננה עניין טכני. היא שאלה של זהות. דווקא כאשר החברה הישראלית שקועה בשיח על זהות לאומית ועל פילוג, דוח העוני מחזיר אותנו לקרקע שבה מתבררים הדברים באמת. לא השאלה מי יהודי יותר ומי יהודי פחות עומדת למבחן, אלא איזה סוג חברה אנחנו רוצים להיות, ואילו יסודות מתוך המסורת אנו בוחרים להביא לידי מימוש.

המסורת היהודית מעולם לא דיברה על צדק חברתי במובן המודרני של מושגי מדינת הלאום, אך היא הקדימה בהרבה את שיח הרווחה בן זמננו וניסחה בבהירות את מה שדוח העוני מוכיח היום. על פי המסורת היהודית, צדקה איננה רק מתנת חסד של נדיב רחב לב. המושג "צדקה" שזור ביצירה היהודית כמנגנון של תיקון שיטתי, מחייב וממוסד. הרמב"ם, מגדולי החכמים שעסקו בנושא, לא הסתפק בקריאה לעזור לעני. הוא קבע מדרגות שונות בצדקה והדגיש כי המעלה הגבוהה ביותר של צדקה היא לא נתינת כסף ישירות לעני לטובת קניית מוצרים, אלא דווקא זו המאפשרת לאדם לעמוד על רגליו, לרכוש מקצוע, לקבל הלוואה הוגנת וכך לבנות לעצמו חיים בכבוד. בימינו אפשר ליישם תפיסה זו באמצעות תשתיות רווחה וחינוך איכותי שיעזרו להשיג עבודה.

והינה הפרדוקס: החברה היהודית בגולה, זו שאבותינו חיו בה אלפי שנים, ידעה לשלב עומק רוחני עם חיי קהילה. היא הייתה גמישה יותר, קהילתית יותר, מחבקת יותר. היה בה מקום לכל יהודי. הזהות לא נמדדה על פי עוצמת האדיקות או על פי סממן חיצוני. לא היה בה קו מפריד חד בין "יהודי יותר" ל"יהודי פחות". דווקא הקהילה הזאת, שהתקיימה בלי מדינה, בלי תקציבים ובלי מנגנוני רווחה ממלכתיים, הצליחה להעמיד קהילות שהעוגן המוסרי שלהן היה איתן, מקיף ותומך. אותה יהדות קהילתית לא הגיעה לארץ. עלו אנשים, מסורות, זיכרונות, אך המבנה החברתי התומך והמקיף נעלם ברובו. דוח העוני של היום הוא קריאת השכמה: אם איננו משיבים לחברה הישראלית את התשתית הקהילתית שאבדה, אם איננו מחזירים למרכז את חובת הדאגה המשותפת, אנו מאפשרים למנגנוני הפילוג להגדיר עבורנו את היהדות כולה.

זהו הרגע שבו עלינו לבחור אם נרצה מדינה שמסתפקת בנתינה נקודתית, או חברה שמבקשת תיקון מקיף; חברה שרואה בחסד תגובה, או מבקשת להיות מבוססת על צדק; חברה שמודדת יהדות על פי סממנים חיצוניים, או שהכנסת אורחים ואחריות משותפת עומדים בראש מעייניה. זהו האתגר של דורנו, וזהו גם הסיכוי הגדול ביותר שלו.

(מעובד על פי 'י' מימרן, "צדקה, צדק חברתי ומשבר זהות: מה דוח העוני מזכיר לנו על עצמנו", **חדשות סרוגים**, 17.12.2025)

ענו על אחת מן השאלות 4-5 (15 נקודות)

4. – הציגו את השיטה האובייקטיבית למדידת העוני – **השיטה המוחלטת**.

– צטטו מן הקטע משפט שבו באה לידי ביטוי שיטה זו למדידת עוני.

– הסבירו כיצד שיטה זו באה לידי ביטוי במשפט שציטטתם.

5. – הציגו את גישת **"הדרך השלישית"**.

– צטטו מן הקטע משפט שבו גישה זו באה לידי ביטוי.

– הסבירו כיצד גישה זו באה לידי ביטוי במשפט שציטטתם.

ענו על אחת מן השאלות 6-7 (20 נקודות).

6. מדינות הרווחה דואגות לביטחון הסוציאלי של אזרחיהן. יש הטוענים שמדינה צריכה לתמוך אך ורק באלה שאינם מסוגלים

לדאוג לעצמם, ויש הטוענים שתפקיד המדינה לדאוג לכלל האזרחים.

הביעו את עמדתכם בעניין זה.

בכתיבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:

– **טענה** – הצגת עמדתכם באופן ברור.

– **הנמקה** – הצגת שני נימוקים לעמדתכם. בססו את טענתכם על מושגים וידע מלימודי יחידות ההגבר במקצוע האזרחות.

7. במדינות רבות מקובל להפריט חלק מן השירותים החברתיים ולהעביר אותם לגופים פרטיים. יש הטוענים כי עדיף להפריט את

השירותים ולהעביר אותם לארגונים ללא כוונת רווח כספי, ויש הטוענים שיש להעביר את השירותים האלה לגוף עסקי.

הביעו את עמדתכם בעניין זה.

בכתיבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:

– **טענה** – הצגת עמדתכם באופן ברור.

– **הנמקה** – הצגת שני נימוקים לעמדתכם. בססו את טענתכם על מושגים וידע מלימודי יחידת ההגבר במקצוע האזרחות.

פרק שלישי (30 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 8–12 (לכל שאלה – 10 נקודות).

8. על פי מה שלמדתם, הציגו שלושה סוגי קצבאות, המובאים בחוק הביטוח הלאומי, שהמוסד לביטוח לאומי מעניק לתושבי המדינה.
9. על פי מה שלמדתם, הציגו את "ההכרזה לכל באי העולם בדבר זכויות האדם" (בתשובתכם יש להציג לפחות סעיף אחד מן ההכרזה), והסבירו את חשיבותה.
10. על פי מה שלמדתם, הסבירו כיצד הובילה המהפכה התעשייתית ליצירת מדינת רווחה מודרנית, והציגו חוק אחד שמדיניות רווחה באה בו לידי ביטוי.
11. על פי מה שלמדתם, הציגו שלושה תהליכי ביקורת שונים המופעלים על מדיניות ציבורית.
12. על פי מה שלמדתם, הציגו את המושג משילות, והסבירו את ההבדל בין משילות ובין המשילות החדשה.

בהצלחה!